

L'emigració i el folklore

Jose Luis GONÇALVES CARVALHO

Presentació

Permeteu-me en primer lloc agrair la invitació de la SAC per participar en una nova edició de les Jornades. De fet, l'any 2010 vaig tenir l'oportunitat de participar en la 23a Diada Andorrana, dins la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada de Conflent. En la meua intervenció vaig caracteritzar la comunitat portuguesa amb cinc conceptes molt propis i que defineixen els cinc pilars dels portuguesos d'arreu del món, anomenats *les cinc efes*: família, fado, futbol, Fàtima i folklore.

Deia també que mentre que el fado parla de l'estat d'ànim, en què preval la *saudade*, el folklore és l'exponent màxim del vincle popular i tradicional de la diàspora portuguesa. El folklore està molt vinculat al moviment associatiu i la gran majoria d'associacions de residents portuguesos tenen el folklore com a activitat central. Aquest moviment permet el retrobament amb les arrels en la defensa de la cultura popular i és un mitjà d'apropar els descendents lusoandorrans a les arrels dels seus progenitors i enriquir-ne la capacitat lingüística, cultural i social.

L'emigració i el folklore portuguès

Portugal és un país amb 10,5 milions d'habitants al seu territori i amb una tradició cultural molt important. La seva geografia folklòrica està formada per uns 1.750 grups de folklore al territori nacional i a les illes d'Açores i Madeira.

Fora del seu territori, amb 5 milions d'emigrants, la tendència representativa és la mateixa; és a dir, més de 700 grups folklòrics portuguesos s'escampen pel món. Per exemple a França, amb un milió d'emigrants lusitans, hi conviuen prop de 450 grups, i trobem referències importants a Veneçuela, el Brasil, Suïssa, Bèlgica, Canadà, els Estats Units, etc.

A les nostres valls, la comunitat portuguesa va sentir la necessitat de dinamitzar l'oferta

cultural de l'Associació de Residents Portuguesos a Andorra, i l'1 de maig del 1996 va néixer el Grup de Folklore Casa de Portugal. El primer grup de folklore portuguès a Andorra va fer servir l'experiència i els coneixements d'exmembres de grups portuguesos que residien al Principat per encetar aquest projecte cultural amb la incògnita de saber quin tipus de representació seria la més adient. De fet, diverses veus volien optar per la representació nacional, és a dir, parelles amb vestits regionals en representació del folklore de nord a sud de Portugal. D'altres, més coherents, proposaven triar una regió del país de forma que la representació etnogràfica no es veiés alterada. L'experiència i els coneixements dels promotors es van decantar per la regió etnogràfica de l'Alto Minho, i es va iniciar la compra del vestuari regional a la zona de Viana do Castelo i la recerca de les danses i cançons a les agrupacions folklòriques properes a les regions de la Serra d'Arga i la Ribera Lima.

Com a exemple del que passa actualment a Andorra, els grups de folklore portuguès són moltes vegades els potenciadors de les iniciatives culturals de les associacions i en molts casos el suport financer de la col·lectivitat, amb l'organització de festivals de folklore on, paral·lelament a la iniciativa cultural, es potencia el muntatge del bar amb la venda de begudes i productes gastronòmics, i d'artesanía, sortejos, etc. Amb aquestes trobades culturals neixen també els intercanvis entre els grups, tant a escala nacional com internacional, amb viatges a d'altres països en què assumeixen les despeses de desplaçament.

Però, a què és degut aquest univers de grups de folklore a l'emigració? Sense anar gaire lluny, aquí al costat, a la regió de Tolosa, trobem set grups de folklore portuguès. I a casa nostra, quatre mesos després del naixement del Grup de Folklore Casa de Portugal, les divergències dins la mateixa associació van portar a la creació del Grup Folklòric de l'Alto Minho dels Residents a Andorra. Anys més tard, l'abril de 2007, els promotors de la creació de l'Alto Minho presentaven el tercer grup de folklore portuguès, anomenat Rancho Folclorico União Portuguesa da Casa do Benfica.

La resposta a aquesta realitat l'he trobat moltes vegades en diferents festivals de folklore on he participat. Més d'una vegada, he vist com després de la representació d'un grup les divergències portaven a la divisió i a la creació d'una nova agrupació. Divergències que neixen moltes vegades del desconeixement de l'art folklòric, de la falta de sensibilitat dels

dirigents, que provoquen errors de representació; de la manca de formació de persones que, amb bona voluntat, representen malament el folklore portuguès, tret de rares excepcions. Divergències que, emparades per un afany de protagonisme, porten a la fragmentació i a la mala qualitat en la representació i imatge d'un país. Havent viscut personalment aquestes situacions, trobo aquest comportament absurd i fora de context en un país on sempre he defensat la unió de la

la comunitat portuguesa i he defugit de la divisió que ens afecta i que en un passat proper va portar al naixement de noves associacions i agrupacions culturals.

Des del naixement de l'agrupació fins al dia d'avui, i com a soci fundador del Grup de Folklore Casa de Portugal, vull remarcar que la nostra prioritat és la representació folklòrica amb rigor en la mostra pública del vestit regional aliada amb una recerca constant de danses i cançons de grups conceptuats en el panorama folklòric de la regió de Viana do Castelo, una ciutat que el gener del 2013 va reconèixer la tasca de representació i autenticitat del Grup de Folklore Casa de Portugal amb el diploma Institució de mèrit cultural. Encara que lluny del nostre país hem d'evitar les invencions i els estils propis que s'allunyen de l'autenticitat. Un cop garantida l'autenticitat en la representació, cal trobar constantment mecanismes de motivació perquè els membres del grup se sentin identificats en la causa col·lectiva i principalment que el jovent trobi en aquest espai un lloc d'amistat, d'esbarjo i de coneixement de les arrels culturals d'alguns dels seus progenitors. El concepte que el folklore és arcaic allunya molts joves del folklore i porta moltes agrupacions a tenir dificultats a donar continuïtat a la seva tasca cultural a causa de l'envelliment i desgast dels seus membres. De fet, durant aquests dinou anys d'existència hem sabut combinar al grup diferents franges d'edat, cosa que permet trobar l'equilibri entre l'experiència i la joventut, el coneixement i la curiositat, el respecte i la comprensió. Un equilibri que ens permet una predisposició més àmplia a l'hora d'assumir nous reptes en la promoció de les nostres arrels culturals, lingüístiques i socials.

Retorn als orígens

En aquest entorn de representació folklòrica lluny de les arrels culturals és del tot legítim en els grups de folklore, i en el nostre cas molt especialment, que el lligam emocional amb el nostre país sigui constant. Per això, vam considerar molt important crear vincles amb agrupacions portugueses, sobretot a la regió del nord de Portugal, i vam potenciar els intercanvis culturals alhora que vam donar l'oportunitat al jovent del nostre grup de conèixer *in situ* les arrels dels seus progenitors i endinsar-se de primera mà en la cultura tradicional i la gastronomia, a més de conèixer els seus avantpassats. De fet, aquest retorn als orígens és també una oportunitat per a aquells que un dia van marxar del seu país de demostrar el sentiment de pertinença a un poble i a una cultura.

En el cas del Grup de Folklore Casa de Portugal, aquests vincles es van veure reforçats amb

l'apadrinament, l'any 2001, per part de l'Etnografico de Vila Praia de Âncora; el viatge, el 2011, a Vila Praia de Âncora, i el viatge, el 2013, a Viana do Castelo, entre d'altres.

Ambaixadors dels països de residència

Per acabar la meua intervenció, m'agradaria remarcar un fet important dels grups de folklore portuguès a l'emigració, i molt particularment al Principat d'Andorra. I és que en el moment en què el grup surt de les fronteres del país on resideix, es converteix en ambaixador d'aquest país. Sense anar gaire lluny, cada cop que el Grup de Folklore Casa de Portugal surt de les fronteres del Principat es converteix en ambaixador de la marca Andorra.

Aquest fet no deixa de ser sorprenent i alhora surrealista, però en realitat existeix i és comprovable. Sorprenent, perquè, tot i el sentiment de pertinença a la cultura portuguesa, els membres del grup també se senten identificats amb el país on resideixen, on van néixer els seus fills, on comparteixen el dia a dia amb la societat andorrana, entre d'altres raons. Surrealista perquè, sota l'estendard del folklore portuguès, ens convertim en ambaixadors de la cultura andorrana, una cultura que no ens pertany però que socialment hem fet nostra, com passa amb el flamenc, les sardanes, el ball rus, el filipí, etc.

Per tant, no podem quedar indiferents a aquesta realitat en què el folklore de l'emigració es converteix en promotor turístic dels països de residència. Al Principat d'Andorra, molt particularment, sentim aquesta realitat cada cop que visitem països com Espanya, Portugal, França, Suïssa, Luxemburg i Mònaco. En aquest entorn, destacariem la participació del grup en la trobada anual al Santuari de la Mare de Déu de Fàtima, on els assistents i pelegrins remarquen el nom d'Andorra per sobre de la representació cultural portuguesa.

Jose Luis Gonçalves Carvalho,

director artístic del Grup de Folklore Casa de Portugal